

L'acció socioeducativa del jaciment neandertalià del Salt (Alcoi). Un model per a la interacció horitzontal en la construcció del coneixement sobre el patrimoni

PAULA JARDÓN GINER¹

La difusió del patrimoni i la cultura es fa sovint des de la presentació dels resultats científics de manera unidireccional. Es presenten les accions de transferència al projecte d'investigació sobre extinció de neandertals del jaciment de El Salt, amb una metodologia d'intervenció socioeducativa i sociocomunitària, per tal de definir un model de transferència de la investigació arqueològica en els territoris on s'actua.

Paraules clau: intervenció socioeducativa; arqueologia pública; neandertals; ciència ciutadana.

La difusión del patrimonio y la cultura se realiza a menudo desde la presentación de los resultados científicos de manera unidireccional. Se presentan acciones de transferencia del proyecto de investigación sobre extinción de los neandertales del yacimiento de El Salt, con una metodología de intervención socioeducativa y sociocomunitaria, para definir un modelo de transferencia de la investigación arqueológica en los territorios en los que se actúa.

Palabras clave: intervención socioeducativa; arqueología pública; neandertales; ciencia ciudadana.

The socio-educational action of the Neanderthal archaeological site of El Salt (Alcoy, Spain). A pattern for horizontal interaction in the dissemination and construction of knowledge about heritage

The dissemination of heritage and culture is often performed in a unidirectional manner from the presentation of scientific results. In this paper we present the research-action project for the education and communication about the extinction of Neanderthals in the archaeological site of El Salt (Alcoy, Spain). We are working with a methodology in community and education development, in order to define a dissemination model of the archaeological research in the site's neighbouring area.

Key words: community development; public archaeology; Neanderthals; citizen science.

INTRODUCCIÓ

Les accions que es descriuen en aquest treball es realitzen en col·laboració amb l'equip d'investigació del jaciment del Salt i s'integren en el projecte d'investigació R+D+I HAR2012-32703 "La desaparición de los grupos neandertales en la región central del Mediterráneo ibérico. Una propuesta metodológica de aproximación al proceso histórico y al marco paleoambiental". Participen en aquesta proposta: l'equip d'investigació de la Universitat de La Laguna i de la Universitat de València, el Museu Arqueològic Camil Visedo d'Alcoi, l'Associació de Veïns del barri de Batoi, el Centre Integrat Públic de Formació Professional Batoi i la Regidoria de Cultura i Participació Ciutadana de l'Ajuntament d'Alcoi.

Aquestes intervencions reforcen les que es van realitzar amb anterioritat per a la difusió de les investigacions del jaciment, i es distingeixen d'aquestes per l'orientació teòrica que les sostén, ja que incorporen un component de participació ciutadana, l'acció sobre l'entorn pròxim al lloc de desenvolupament de la investigació, la simultaneïtat de l'acció investigadora i divulgadora i el suport de les institucions municipals. Una part del projecte esmentat inclou la intervenció socioeducativa i sociocomunitària amb l'objectiu de dissenyar un model de transferència de la investigació arqueològica en els territoris on s'actua. Les accions que es plantegen són complementaries a aquelles que es realitzen com a investigació educativa en el projecte.

La temàtica abordada incideix directament en dos qüestions d'interès general per a la humanitat actual. La primera d'aquestes és la reflexió sobre l'ésser humà com a espècie i com a ésser social i la segona es refereix a la interacció amb el medi ambient. La comprensió d'aquests dos aspectes està en la base dels plantejaments de gestió del planeta en un moment en què hi ha un qüestionament sobre l'explotació dels recursos i el creixement il·limitat i sobre la interacció entre poblacions de diferents orígens i cultures.

1. Departament de Didàctica i Organització Escolar. Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació. Universitat de València. Av. Blasco Ibáñez, 30. Paula.jardon@uv.es. Institut de Creativitat i Innovacions Educatives. Grup d'investigació CREARI.

Rebut: 9-02-2015. Acceptat: 18-03-2015.

ANTECEDENTS I MARC DE LA PROPOSTA

Les actuacions arqueològiques dutes a terme per l'equip en projectes anteriors, s'han vist acompanyades per actuacions de difusió i interacció amb la població on es troben els jaciments estudiats: programació de visites al jaciment durant les excavacions per a públic en general, publicacions monogràfiques al Museu Arqueològic d'Alcoi, col·laboració amb aquest i amb la Fundació CAM per a la divulgació en l'àmbit escolar (tallers, visites guiades, cursos en centres de Formació del professorat...) (Jardón y Soler, 1995).

En els últims anys ha aparegut una corrent de reflexió teòrica (arqueologia pública, participativa i comunitària) que és a la base de diverses actuacions que pretenen assolir una arqueologia més inclusiva i més útil per a les comunitats on actua. En aquesta línia s'han desenvolupat propostes metodològiques en les que existeix una interacció: "la major fortalesa de la que és la capacitat per a coproduir el passat i que té resultats inesperats, obri nous camins, noves perspectives que es retroalimenten i formen una arqueologia més rellevant, democràtica, diversificada i reflexiva, alhora que enriqueix a una comunitat participant i activa en la interpretació del seu passat, millor informada, i enfortida per a afrontar la gestió democràtica del seu entorn" (Robinson, 2010).

Les Jornades de Portes Obertes del Salt s'estan organitzant des de l'any 2003 amb gran acceptació per part del públic local. El perfil del públic que acudeix a les jornades és el mateix que participa en les activitats que organitza el Museu d'Alcoi: públic familiar i escolars (i en el cas de les visites al Salt, escoles d'estiu). Des de 2008, les visites guiades al jaciment d'art rupestre dels Abrics de la Sarga (Alcoi), que es realitzen un cap de setmana de març a novembre, han registrat un augment progressiu de visitants: des de 1.100 l'any 2008 fins a 1.500 persones l'any 2011, i en l'actualitat es fan visites a diversos jaciments.

Des del Museu Arqueològic és també habitual proposar diverses col·laboracions amb la comunitat educativa, que reverteixen en projectes dissenyats pel mateix professorat en actiu (Francés, 2013-2014; Pascual, Payá, Cantó i Diego, 2013-2014).

MARC TEÒRIC

L'orientació d'aquest projecte correspon als conceptes d'Arqueologia pública i comunitària (Almansa, 2010; McGimsey, Ch. 1972), Nova museologia (Rivière, 1982), Ciència ciutadana, Pedagogia situacional i crítica (Freire, 2009) i Teoria de la complexitat (Morin, 1999).

L'arqueologia pública és l'estudi de les relacions entre arqueologia i societat. Es tracta d'un àmbit de reflexió teòrica molt ampli en què tenen cabuda tant l'acció dels investigadors en relació amb el públic, les polítiques de patrimoni i museus, l'estudi de les percepcions dels ciutadans respecte del passat, els conflictes que es generen per les actuacions

arqueològiques i com es gestionen i es resolten, i la incorporació de la societat a l'activitat arqueològica.

L'arqueologia comunitària consisteix a apropar l'arqueologia als ciutadans, incorporar-los a la mateixa activitat arqueològica i/o investigadora, i permetre i promoure l'accés a l'activitat arqueològica. Als països anglosaxons i a l'Amèrica Llatina la participació és directa en les excavacions. Tanmateix, la legislació espanyola, per tal de protegir el patrimoni, tan sols permet les intervencions que siguin dirigides i realitzades per personal qualificat i autoritzat com a manera de garantir una correcta actuació professional. A més a més, la legislació laboral i de seguretat en el treball no permet l'accés a les obres d'excavació de personal que no estiga inclòs en el pla de seguretat i higiene. Així, doncs, la incorporació de voluntaris als treballs autoritzats és en general difícil i en alguns casos impossible. Per tant, a l'Estat espanyol la participació del públic és majoritàriament com a públic observador, consumidor dels productes culturals o subjecte d'accions formatives de manera més o menys activa; visites guiades, exposicions, tallers i altres activitats proposades pels museus o els equips d'investigació i difusió dels jaciments. Puntualment, els ciutadans participen com a informants en les investigacions o com a col·laboradors en accions de difusió (enquestes etnològiques, exposicions, guies...).

El concepte de ciència ciutadana es desenvolupa en l'àmbit científic en paral·lel a l'arqueologia comunitària d'arrel anglosaxona i llatinoamericana. El document *Green Paper on Citizen Science: Citizen Science for Europe* descriu la Ciència Ciutadana com el compromís del públic general en activitats d'investigació científica, quan els ciutadans contribueixen activament a la ciència amb llur esforç intel·lectual o amb les seues eines o recursos. Els participants proporcionen dades experimentals o equips als investigadors. Els voluntaris, alhora que aporten valor a la investigació, adquireixen nous coneixements i habilitats i un millor coneixement científic d'una manera atractiva. Com a resultat d'aquest escenari obert, col·laboratiu i transversal, les interaccions entre ciència, societat i polítiques investigadores milloren i condueixen a una investigació més democràtica, basada en la presa de decisions amb evidències informades sorgides del mètode científic, totalment o parcialment per part de científics *amateurs* o no professionals (Socientize Project (2013-12-01) (2013)).

Les pedagogies crítiques proposen una relació constant entre teoria i pràctica (*praxi*) en les quals es pretén arribar a un pensament crític que provoqui una acció crítica en la societat. Freire defèn la capacitat dels estudiants de pensar críticament sobre la seua situació vital i educativa. És d'aquesta manera com és possible reconèixer les relacions entre els problemes individuals i els contextos socials i històrics en què estan immersos.

La pedagogia ha de ser una pràctica que eixample la llibertat i la democràcia, i produïska, per tant, transformacions socials. La consciència crítica promou una actitud reflexiva enfront dels esdeveniments sociohistòrics que ens descriuen

com a subjectes. L'acció pedagògica ha de formar persones responsables socialment i políticament, que analitzen permanentment el context, per comprendre la complexitat dels problemes i abordar propostes de solució de manera crítica. En *Pedagogia del oprimido*, Paulo Freire defineix el concepte d'educació bancària, que presenta una realitat estàtica i la transmissió d'un coneixement elaborat per altres persones. Els continguts són transmesos sense qüestionament crític. Pel contrari, en l'educació problematitzadora les persones són investigadors crítics que busquen alliberar el pensament mitjançant l'acció de refer i transformar el món. Els educadors han de mostrar la realitat cultural a tota la comunitat, de manera que es pose en evidència que es tracta d'una societat que obliga a viure passivament dins d'estructures alienants, sense el dret a una participació que transforme la seua realitat. Freire critica l'educació perquè no és alliberadora sinó domesticadora de les poblacions. L'educador és qui selecciona els continguts, considerant l'educand com un subjecte passiu i ignorant que ha d'aprendre veritats úniques i indiscutibles. L'aprenentatge es fa per transmissió, narració. Com a proposta contrària a aquesta, la pedagogia crítica proposa una construcció compartida del coneixement mitjançant la formulació de preguntes, la discussió i el diàleg (Freire, 2009).

La teoria de la complexitat en educació ha estat desenvolupada en les propostes del pensador francès Edgar Morin, que veu el món com un tot indissociable, on el nostre esperit individual posseeix coneixements ambigus, desordenats, que necessita accions retroalimentadores i proposa un abordatge de manera multidisciplinària i multireferenciada per a aconseguir la construcció del pensament que es desenvolupa amb una anàlisi profunda d'elements de certesa. Aquests elements es basen en la complexitat que es caracteritza per tenir moltes parts que formen un conjunt intricat i difícil de conèixer (Morin, 1999).

La nova museologia (Rivière, 1982) treballa sobre la identitat, el desenvolupament i la participació de totes les classes socials en la creació de museus i les activitats que proposen. Construeix aproximacions interdisciplinàries, coopera amb les institucions locals, uneix passat, present i futur i afegeix la interpretació del patrimoni a les funcions clàssiques dels museus.

El projecte que ací es presenta, es proposa la relació amb l'entorn més pròxim, des de la població del barri de Batoi, implicat mitjançant l'Associació de Veïns i el CIP FP Batoi, fins al municipi (Ajuntament i Museu) i la comarca en un procés de reflexió conjunta amb la ciutadania i recull aspectes tant d'arqueologia comunitària com ara de nova museologia i ciència ciutadana. Igual que en la nova museologia i en la teoria de la complexitat s'explota el caire multidisciplinari de la recerca arqueològica, posant en relació els resultats i les reflexions respecte de l'ús del territori i les característiques dels neandertals, ja extingits, amb les problemàtiques ecològiques i socials actuals. La interacció horitzontal que es proposa, reconeix la capacitat de la ciutadania per desenvolupar un esperit crític i les intervencions

Figura 1. Situació del jaciment del Salt i el context més proper.

educatives fugen de transmetre un coneixement únicament elaborat pels investigadors. Per contra, es proposa establir un diàleg entre l'equip d'investigació i la ciutadania, enriquidor per a ambdues parts de la reflexió sobre l'ésser humà, les societats humanes i l'ús sostenible del territori (fig. 1).

MARC METODOLÒGIC

La metodologia s'inscriu en aproximacions a l'acció sociocomunitària, pedagogia situacional i la investigació-acció participant.

Hi ha dues tradicions en l'educació cultural i no formal: la gestió cultural proposada pels museus que, excepte en el cas dels ecomuseus, s'orienta més bé a una educació bancària en el sentit definit per Freire i recollit més amunt, i el treball sociocultural i de lleure, fet pels educadors socials i que està centrat en la cohesió social i el desenvolupament comunitari, i que no és habitual que es relacione amb el patrimoni.

La metodologia que proposem té com a finalitat integrar l'acció cultural amb el desenvolupament comunitari tot desenvolupant la identitat humana mitjançant la comprensió del patrimoni. Com assenyala Marina Garcés: *Més enllà de la gestió cultural, pública o privada, que administra béns i productes considerats culturals, és necessari plantejar una vertadera relació entre política i cultura. Això significa, al meu entendre, fer possible l'expressió autònoma a través de la qual una societat pot pensar-se a si mateixa. La cultura no és un producte per vendre ni un patrimoni per defensar. És una activitat viva, plural i conflictiva amb la qual homes i dones donem sentit al món que compartim i ens impliquem en ell... Però aquesta política cultural, perquè és de tots, no pot ser de ningú, ni tan sols dels poders públics... Desapropiar la cultura significa arrancar-la dels seus "llocs propis", que la aïllen, la codifiquen i la despolititzen, per*

implicar-la de ple en la realitat en la qual està inscrita. Per una banda, es tracta de desapropiar-la del sistema de marques que la patenten, que la identifiquen i li assignen un valor que li és aliè... Per una altra banda, es tracta també d'arrencar-la d'una determinada distribució de disciplines (música, teatre, literatura, educació de rols (creador, productor, crític, espectador, etc.) de relacions (autor, propietari, consumidor, etc.) i de llocs (escena, aula, llibreria, etc.)... (Garcés, 2009).

En el cas que ens ocupa la deslocalització de l'acció educativa (no formal, actors implicats, reflexió i acció compartida entre especialistes i ciutadania, etc.) ens situa en el marc que defineix Garcés (Garcés, 2009).

L'avaluació és compartida pels actors participants amb ajuda de tècniques d'investigació social qualitativa, com ara entrevistes, textos i dibuixos realitzats per la gent que hi participa. Treballem amb la comunitat per a desenvolupar les estratègies de disseminació dels resultats arqueològics al Salt. L'avaluació és qualitativa, formativa i contínua (fig. 2).

MARC POLÍTIC I SOCIAL

El context històric actual s'insereix dins d'un procés en què s'està produint una deriva des de democràcies representatives a democràcies més participatives. Aquest procés ha d'estar acompanyat per polítiques culturals envers la població que puguen fomentar la consciència crítica i major participació directa.

CONTINGUT I ABAST

La temàtica abordada per aquest projecte incideix directament en dues qüestions d'interès general per a la humanitat actual. La primera d'aquestes és la reflexió sobre l'ésser

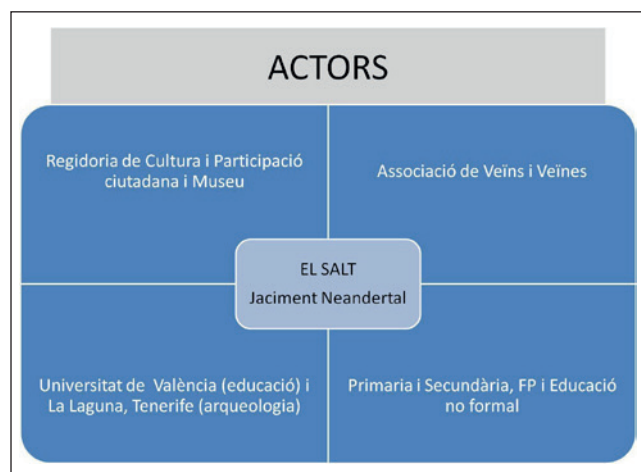

Figura 2. Esquema d'interacció del projecte.

humà com a espècie i com a ésser social i la segona es refereix a la interactuació amb el medi ambient. La comprensió d'aquests dos aspectes és a la base dels plantejaments de gestió del planeta, en un moment en el qual hi ha un qüestionament sobre l'explotació dels recursos i el creixement il·limitat i sobre la interacció entre poblacions de diferents orígens i cultures.

A nivell local es proposa una reflexió sobre els usos del territori i els impactes i problemàtiques que generen en l'actualitat a partir del coneixement i el plantejament de preguntes als investigadors d'un jaciment prehistòric habitat fa milers d'anys per una altra espècie d'homínids que es va extingir: els neandertals.

Com afirma Paulo Freire: *Ninguna acció educativa puede prescindir de una reflexión sobre el hombre y de un análisis sobre sus condiciones culturales. No hay educación fuera de las sociedades humanas y no hay hombre aislado. El hombre es un ser de raíces tempo-espaciales* (Freire, 1975, p. 60).

Una metodologia d'acció sociocomunitària i sociocultural és coherent amb el sentit i l'objectiu de participació ciutadana necessari en un sistema democràtic.

Les accions que es proposen es realitzen en col·laboració amb l'equip de recerca del jaciment del Salt i es complementen amb el projecte de recerca R+D+I HAR2012-32703 "La desaparició dels grups neandertals en la regió central del Mediterrani ibèric. Una proposta metodològica d'aproximació al procés històric i al marc paleoambiental".

Una part del projecte esmentat inclou la intervenció socioeducativa i sociocomunitària amb l'objectiu de dissenyar un model de transferència de la recerca arqueològica en els territoris en els quals actua. Es tracta d'accions complementàries a les que es realitzen com a recerca educativa en el projecte per part d'una de les autores d'aquesta comunicació de l'Institut de Creativitat i Innovacions Educatives i Departament de Didàctica i Organització Escolar de la Universitat de València.

Es treballa en col·laboració amb l'equip de recerca de jaciment del Salt (Universitat de la Laguna), l'Ajuntament d'Alcoi, l'Associació de Veïns del Barri de Batoi, el Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo, membres de la comunitat escolar de diversos centres d'Alcoi i l'empresa Darqueo, estudio y difusión de Patrimonio SL. (fig. 3). Cal destacar que Alcoi pertany a la Xarxa de Ciutats Educadores i té la distinció de Ciutat de la Ciència i la Innovació.

El model de difusió i transferència que es planteja en aquest projecte comprèn dos nivells d'actuació: el primer d'aquests en l'àmbit comarcal i el segon a nivell general.

OBJECTIUS

1. La divulgació de les problemàtiques que aborda la recerca arqueològica i de les seues implicacions per a la comprensió de les característiques de la nostra espècie i la seua relació amb l'entorn mediambiental.

Figura 3. Treball amb el grup del taller d'audiovisuals de l'Associació de Veïns del barri limítrof.

2. La divulgació actualitzada dels resultats d'aquesta.
3. L'anàlisi dels sistemes de comunicació i avaluació de l'impacte, l'eficàcia i eficiència d'aquesta.
4. La implicació de la població en la recerca a través del coneixement del jaciment i del plantejament de qüestions essencials per a la sostenibilitat i supervivència de l'espècie i la interlocució directa amb els investigadors.
5. Generació d'espais de participació ciutadana informada que es relacione amb qüestions i problemàtiques actuals referent a la gestió del territori i el medi ambient.

ACCIONS REALITZADES

1. Reunions de coordinació.

La metodologia en què s'emmarca el projecte necessita una forta interacció amb els actor implicats. Per aquest motiu s'ha realitzat nombroses reunions de coordinació:

- Reunió a l'abril de 2013. Directora del Projecte: Dra. Bertila Galván i Cristo Hernández (Universitat de la Laguna) i Paula Jardón (Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació. Universitat de València) investigadors de projecte, amb Josep M. Segura, director del Museu Arqueològic d'Alcoi, i Francesc X. Agulló, regidor de Cultura i Participació Ciutadana de l'Ajuntament d'Alcoi.
- Reunió el dia 25 de febrer de 2014 al Museu Arqueològic d'Alcoi, de Paula Jardón (Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació. Universitat de València) amb Josep M. Segura, director del Museu Arqueològic d'Alcoi, i Francesc X. Agulló, regidor de Cultura i Participació Ciutadana de l'Ajuntament d'Alcoi.
- Reunió el dia 4 de març de 2014 amb els directius de l'Associació de Veïns del Barri del Batoi i l'equip docent de la especialitat de Serveis Socioculturals i a la Comunitat del CIP FP Batoi (Toñi, la directora, Teresa Sellés i Mari Carmen Botí) amb presència de Paula Jardón, Josep M. Segura i Francesc X. Agulló.

- Reunió el dia 11 de març de 2014 de Paula Jardón amb Vizen G. Hernández, professor del taller d'audiovisuals per a xiquets i joves de 7 a 17 anys del barri de Batoi.
- Reunió el dia 11 de març de 2014 en la Casa de la Cultura d'Alcoi de Paula Jardón, Josep M. Segura i Francesc X. Agulló, amb professorat de diferents centres escolars d'Alcoi (Sandra del mòdul de FP TASOC CIP Batoi, Pep Domènech del CEIP Miguel Hernández, Susana i Hilari del Col·legi Paüles, Lluís Vila de l'IES Pare Vítoria, María Nadal i Ana Carbonell de La Salle) amb presència de Vizen G. Hernández.
- Tres reunions de coordinació i organització de l'escola d'estiu del barri de Batoi durant els mesos de maig i juny de 2014.
- 19 de desembre de 2014. Reunió al local de l'Associació de Veïns de Batoi, a la qual assisteixen tres membres de l'Associació, Paula Jardón (Universitat de València) i Paula Gilabert (Educatora Social i estudiant del Màster de Política i direcció d'institucions educatives). En aquesta última es proposa establir col·laboració amb el mòdul d'Informàtica de l'Institut d'FP Batoi per a desenvolupar treballs de difusió en pàgina web i ruta amb codis QR. D'altra banda, es proposa estudiar la realització d'una activitat cultural de percussió prehistòrica en unes Jornades de l'Associació de Veïns al mes de maig amb la professora de batucada del barri.
- 4 febrer de 2015. Reunió a l'Institut Batoi, a la qual assisteixen Paula Jardón (Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació. Universitat de València) amb Josep M. Segura, director del Museu Arqueològic d'Alcoi, i Francesc X. Agulló, regidor de Cultura de l'Ajuntament d'Alcoi. Per l'Associació de Veïns acudeixen Paco, Cristina i Jose, i per l'Institut, Antoni Santos, coordinador del cicle de Programació. S'acorda proposar des de l'Ajuntament una col·laboració en les pràctiques externes d'aqueix mòdul per a desenvolupar la part de la pàgina web dedicada al Salt i al patrimoni de l'àrea de Batoi.
- 31 de març de 2015. Reunió en "Vil·la Vicenta-El Salt" (antiga casa d'estiueig de la família Gil-Albert), i jaciment del Salt. Assisteixen amb Josep M. Segura i Josep Miró del Museu Arqueològic d'Alcoi, Bertila Galván, directora del projecte de recerca i Cristo Hernández, investigador del projecte. Per l'Institut de Batoi acudeix Ignasi Gomis, tutor acadèmic de l'alumna Belén Picó del cicle de Programació, l'alumna mateixa, Paula Jardón (Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació. Universitat de València) i Paula Gilabert (Educatora Social i estudiant del Màster de Política i direcció d'institucions educatives).

S'organitzen les pràctiques de l'alumna de programació, consistents en el desenvolupament, acompanyat pel personal de processament de dades i informàtica de l'Ajuntament

Figura 4. Jornades de Portes Obertes. Acollida per part dels membres de l'equip d'investigació.

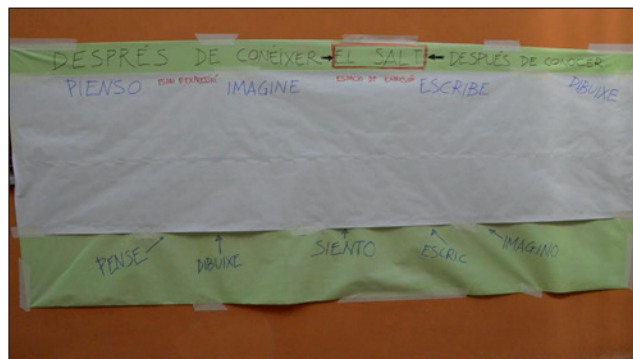

Figura 5. Intervenció post-test per recollir les impressions dels visitants.

Figura 6. Comentaris al voltant de l'experiència en la visita al jaciment.

d'Alcoi i del seu Museu, per tal d'elaborar una part de la pàgina web del referit Museu.

2. Jornades de portes obertes de l'excavació del jaciment del Salt (fig. 4, 5 i 6).

Les Jornades de Portes Obertes del Salt s'estan organitzant des de l'any 2003 amb gran acceptació per part del públic local, incloses persones que viuen en el proper barri de Batoi, moltes de les quals no tenen formació acadèmica. Aquest barri adjacent està situat als afores del nucli urbà i es va començar a construir en els anys seixanta i va ser ocupat principalment per població immigrada.

El perfil del públic que acudeix a les jornades és el mateix que participa en les activitats que organitza el Museu d'Alcoi: públic familiar i escolars de tot el municipi (en el cas de les visites al Salt, escoles d'estiu). Des de 2008, les visites guiades al jaciment amb art rupestre de la Sarga, que es realitzen durant nou caps de setmana de març a novembre, han registrat un augment progressiu de visitants: des de 938 l'any 2008 fins a 1.341 de l'any 2011. Enguany s'han programat per part del Museu, visites a diversos jaciments arqueològics del terme municipal. L'activitat es publica cada any en la premsa local, en el web del Museu Arqueolò-

gic d'Alcoi i en la ràdio, incloent-hi entrevistes als investigadors en programes de la ràdio i conferències.

El jaciment reuneix condicions d'accessibilitat física, ja que es troba en el jardí de la casa que va pertànyer a la família de l'escriptor Juan Gil-Albert, actualment propietat de la Generalitat Valenciana i recentment restaurada com a centre cultural i instal·lacions per als investigadors del jaciment del Salt. És accessible amb cotxe i no presenta desnivells.

Les diferents activitats que proposem en aquest projecte es dirigeixen a públics diversos: les jornades de portes obertes atrauen una àmplia varietat de públic (veïns de l'excavació, famílies, aficionats, especialistes o adults sensibilitzats amb el patrimoni cultural que han participat en activitats similars). El flux de públic per a les jornades de portes obertes si s'organitza en un dia podria fluctuar entre les 150 i 400 visites, tenint en compte que es desplacen en vehicle propi i que es realitzen en el mes més calorós de l'any.

Sent el Salt un jaciment en excavació, es van organitzar durant les campanyes d'excavació, en els anys 2013 i 2014, visites a aquest i tallers de tècniques prehistòriques. L'acció de difusió utilitza una metodologia educativa participativa i és simultània a la recerca sobre models d'interacció en aquest tipus de contextos; per açò es realitzen enques-

Figura 7. Formació de monitors de l'escola d'estiu Batoi 2014.

tes d'idees prèvies als visitants per escrit sobre com eren els neandertals i com vivien, i entrevistes obertes sobre la seua percepció sobre neandertals i la prehistòria després de la visita al jaciment. Les entrevistes estan sent transcrites i analitzades per a comprendre i avaluar la incidència de les Jornades en el públic visitant amb una metodologia d'investigació-acció. D'altra banda, l'any 2014 es va proposar una activitat d'expressió sobre l'experiència de visita al jaciment, consistent en un plafó de paper on es podien expressar lliurement les reflexions mitjançant textos i dibuixos.

3. Col·laboració amb l'escola d'estiu de Batoi pel juliol de 2014 en què participaren 150 alumnes de 3 a 15 anys. Després de la reunió de coordinació celebrada durant el mes de maig de 2014 amb els representants de l'Associació de Veïns i l'empresa Psicoform, encarregada de l'organització de l'Escola d'Estiu, es van planificar les accions següents:

- Es desenvolupa una programació temàtica sobre la Prehistòria i s'aporten recursos documentals i materials per als tallers. A més, es proporciona una Jornada de Formació per als monitors de la empresa Psicoform, encarregada de la realització de l'Escola d'Estiu. Aquesta Jornada es va dur a terme el dia ____ en el Museu Arqueològic Camil Visiedo d'Alcoi (fig. 7).
- Disseny de tres setmanes temàtiques sobre l'Arqueologia, el Territori i la Prehistòria, amb aportació de recursos i activitats.
- Realització de tallers sobre "Caçadors neandertals de la prehistòria" amb assistència de 120 xiquets i joves en el parc de Batoi, per part de Paula Jardón (Universitat de València) amb l'objectiu de fer una reflexió conjunta i estudi sobre idees prèvies i sistemes de comunicació en l'educació no formal. Es van fer dos tallers sobre la vida quotidiana a la Prehistòria amb rèpliques de materials arqueològics. Es registra la Jornada de formació i es demana un dibuix als xiquets, xiquetes i joves que participen als taller per tal d'analitzar i avaluar l'acció pedagògica realitzada. L'anàlisi de la representació gràfica està en curs (fig. 8 i 9).

Figura 8. Taller amb alumnat de l'escola d'estiu i dibuixos dels participants. Se'ls va demanar que dibuixaren allò que els havia cridat més l'atenció.

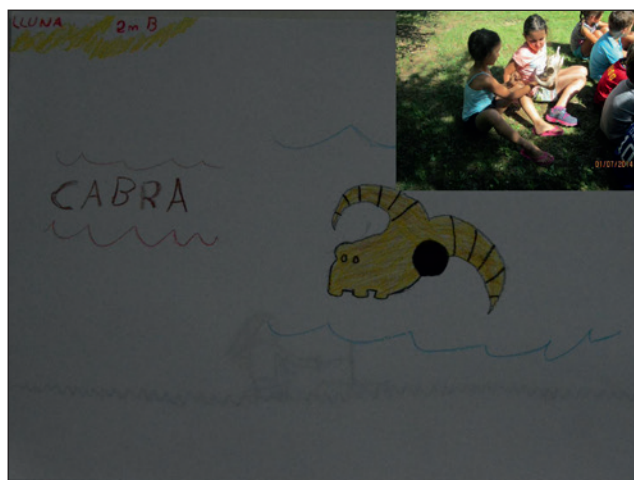

Figura 9. Taller amb alumnat de l'escola d'estiu i dibuixos dels participants.

RESULTATS, FORMATS, RELLEVÀNCIA I VALORACIÓ

El projecte combina accions presencials de comunicació directa amb l'equip de recerca i amb persones associades o col·laboradors especialistes en educació (Jornades, Campaña escolar, Conferències i Cinema-fòrum), amb la difusió lliure dels resultats de les accions a través d'internet. Així mateix, inclou accions d'anàlisi i avaluació de resultats de cada acció. Utilitza les TIC i les xarxes socials per a la comunicació i producció de recursos per a l'educació: guia didàctica i informe d'anàlisi.

Considerem d'importància destacar:

1. l'anàlisi d'idees prèvies,
2. les accions directes,
3. l'avaluació dels impactes i la comunicació abans, durant i posteriorment a les accions,

4. la implicació dels investigadors i d'agents locals i empresa especialitzada en la divulgació arqueològica,
5. la producció de recursos amb TIC.

Els resultats de les anàlisis d'accions en les Jornades de portes obertes dels anys 2013 i 2014 assenyalen que la metodologia de comunicació dialògica promou les actituds reflexives, les relacions actives entre situacions del passat i del present, la identificació amb el patrimoni mitjançant la pedagogia situacional en el jaciment arqueològic i treballant amb objectes, els sentiments positius i actitud d'interès i el sorgiment de preguntes sobre les qüestions clau del projecte: la identitat de l'espècie humana, les relacions socials en les comunitats humanes i la relació amb el medi ambient.

Unes altres parts d'aquest estudi s'han presentat en el Congrés de la Unió Internacional de Ciències Prehistòriques, realitzat a Burgos pel setembre de 2014 (Jardón y Pérez, 2014a), al Congrés Medi Ambient i Desenvolupament Territorial de la Universitat de València i l'Institut d'Estudis Comarcals (Jardón y Pérez, 2014b) i al Seminari entorn dels Valors del Patrimoni i la Interacció amb el Públic en l'Arqueologia (Jardón, 2015).

La utilització de formats diferents; presencials, digitals, internet, etc., i la producció de materials educatius, ens permet accedir a diversos tipus de públic amb diferents estratègies educatives i de comunicació: escolar, no escolar, amb major o menor formació, amb competències digitals, etc.

La principal innovació es refereix a aquests formats combinats, a l'avaluació de les accions i especialment al caràcter orientat a la participació ciutadana en la gestió del territori i en la recerca, no com a mers receptors dels resultats de la recerca experta, sinó en la interacció dialògica amb els investigadors i en la relació dels problemes de la recerca amb problemes socials i ambientals actuals.

BIBLIOGRAFIA

- ALMANSA, J. (2010). «Pre-Editorial»(PDF). En JAS Arqueología S.L.U. *AP: Online Journal in Public Archaeology* (en anglès) 0: 1-3.
- FRANCÉS, S. (2013-2014). El Museu Arqueològic d'Alcoi, un fantàstic recurs per aprendre història. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 22-23: 177-182.
- FREIRE, P. (1975). *Acción cultural para la libertad*. Tierra Nueva: Buenos Aires.
- FREIRE, P. (2009). *Pedagogia del oprimido*. Siglo XXI Argentina y Siglo XXI España: Madrid.
- GARCÉS, M. (2009). Obrir els possibles. *Blog de Menoslobos*. <http://www.menoslobos.org/?p=31>
- JARDÓN, P. (2015). La prehistòria com a eina d'inclusió a partir de la reflexió sobre l'ús del territori, i les relacions humanes. *Seminari entorn als Valors del Patrimoni i la interacció amb el públic en arqueologia*. Universitat de Barcelona, 18 de febrer de 2015.
- JARDÓN, P.; SOLER, B. (1994). Descobrint la Prehistòria: una aplicació didàctica des de l'arqueologia experimental. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 3: 149-152.
- JARDÓN, P.; PÉREZ, C.; SOLER, B. (2013). *Prehistoria y cine*. València, Museu de Prehistòria, Diputació de València.
- JARDÓN, P.; PÉREZ, C. (2014b). Los paisajes culturales valencianos como territorio de desarrollo comunitario: el Ecomuseo de Aras de los Olmos y el proyecto de El Salt (Alcoi). en: *Mediambient i desenvolupament territorial*. Segon Congrés: Universitat de València-Institut d'estudis comarcals. p.95-102
- Comunicació també disponible en vídeo: *World Archaeology Update*. Video Digital Collections. White Tiger books. <https://vimeo.com/ondemand/wau>
- JARDÓN, P.; PÉREZ, C. (2014b). Los paisajes culturales valencianos como territorio de desarrollo comunitario: el Ecomuseo de Aras de los Olmos y el proyecto de El Salt (Alcoi). Universitat de València: València.
- MCGIMSEY, Ch. (1972). *Public archeology* (en anglès). Nueva York: Seminar Press.
- MORIN, E. (1999). Los siete saberes necesarios para la educación del futuro. <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001177/117740so.pdf>
- PASCUAL, P; PAYÁ, R.; CANTÓ, S.; DIEGO, P. (2013-2014). Projecte "Història divertida". Una experiència contada al detall. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 22-23: 183-186.
- RIVIÈRE, H. (1982). *La muséologie selon Georges Henri Rivière*, Paris, Bordas. 130 p.
- ROBINSON, M. (2010): "Propuesta metodológica para una primera fase de una etnoarqueología multivocal: la Muela de Santa Catalina en Aras de los Olmos", *Revista Valenciana de Etnología*, 5: 153-166.
- SOCIENTIZE PROJECT (2013-12-01) (2013). "Green Paper on Citizen Science: Citizen Science for Europe - Towards a better society of empowered citizens and enhanced research". Socientize consortium.
- VILLAVARDE, V. (2001). *De neandertales a Cromañones*, València. Universitat de València.